

Mokytojų problemos 1918–1940 metų Lietuvos pedagoginėje spaudoje

Valdas Selenis

Lietuvos edukologijos universitetas, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius,
el. paštas valdas.selenis@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamos mokytojų darbo sąlygos ir pragyvenimo problemos 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos laikais. Pedagoginėje ir istoriografinėje literatūroje išsamiai atskleista mokytojų darbo metodika, žymiausių Lietuvos filosofų ir pedagogų pedagoginės teorijos ir idėjos, paliestos mokytojo įvaizdžio ir autoriteto problemos, tačiau tik epizodiškai rašyta, kiek pastariesiems dalykams darė įtakos jų darbo sąlygos ir atlyginimas. Pagrindinis šaltinis, padėjęs atskleisti šio straipsnio temą, – pačių mokytojų ir švietimo sistemos darbuotojų refleksijos tuometinėje periodinėje spaudoje.

Esminiai žodžiai: mokytojai, 1918–1940 m. Lietuvos Respublika, žiniasklaida, mokytojų darbo sąlygos, mokytojų pragyvenimo sąlygos.

Abstract. This article deals with Lithuanian periodicals of the Lithuanian Republic in 1918–1940 which discussed problems of teaching staff during this period. Teachers often demanded of better living conditions in order to rise to higher official position but after the Great economical crisis teachers salaries were not restored in the former level. Situation was even worse because teachers in rural areas did not received any travel allowances or house rent and transport money while working in rural areas. Rural teachers were cut from such cultural centres like libraries and theatres.

Keywords: teachers, the Lithuanian Republic 1918–1940, press, work conditions, terms of living.

Įvadas

Darbo sąlygos ir pragyvenimo problemos yra toks pat svarbus veiksnys, kaip ir pedagoginių metodų taikymo teorija ir mokytojų darbo praktika. Šis veiksnys susijęs su mokytojo profesijos prestižo ir autoriteto visuomenėje klausimu, kuris aktualus tiek Pirmosios Lietuvos Respublikos, tiek ir dabartinės, Antrosios, Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Periodinėje pedagoginėje spaudoje, ir ne tik joje, pastebimi mokytojų bei švietimo specialistų nuolatiniai raginimai valdžiai pagerinti darbo sąlygas kaimo vietovėse, pakelti atlyginimus pedagogams, ne vien tik žodžiu deklaruoti mokytojų autoritetą. 1918–1940 m. Lietuvos mokytojai šias problemas keldavo ne tik straipsniuose spaudoje, bet ir susirinkimuose, suvažiavimuose ir įvairiuose proginiuose minėjimuose. Šiuo metu tai mokytojų profesinės sąjungos rūpestis.

Tyrimo objektas – 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos periodinė spauda. Tyrimo tikslas – atskleisti mokytojų darbo ir pragyvenimo problemas, akcentuotas tuometinėje Lietuvos periodinėje spaudoje. Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti, kokios pagrindinės mokytojų darbo problemos akcentuotos 1918–1940 m. periodinėje spaudoje.
2. Atskleisti, kaip siūlyta spręsti šias problemas to paties laikotarpio periodinėje spaudoje.

Tyrimo metodai: aprašomasis, analizės.

Edukologai mokytojų darbo problemų materialiosios pusės dažniausiai neliečia – nagrinėja pedagoginius santykius beveik vien tik iš idealiosios pozicijos, koks mokytojas turėjo būti pagal tuometinius pedagogikos teoretikus. Pavyzdžiui, Ona Tijūnėlienė, rašydama apie pedagoginius santykius XX a. pirmosios pusės Lietuvoje, apie mokytojų parengimą ir atranką, neakcentavo materialinių problemų, su kuriomis susidurdavo dažnas pradinių mokyklų mokytojas, nors pedagoginėje spaudoje jų nusiskundimų buvo nemažai. Autorė minėjo tokius pedagogikos teoretikus ir autoritetus: Joną Vabalą-Gudaitį, Antaną Šerkšną, Stasį Šalkauskį, Antaną Maceiną ir Joną Laužiką¹. Politinis autoritarizmo kontekstas beveik nepalietas ir monografijoje, specialiai skirtoje Pirmosios Lietuvos Respublikos mokytojo autoriteto problemai gvildinti. Išskyrus pateiktą faktą, kad, atgavus nepriklausomybę, „tautiškumas, jo ugdymas tapo oficialia valstybės ideologija; kryptingai šiuo požiūriu dirbo pats valstybės Prezidentas A. Smetona“². Edukologas Remigijus Motuzas disertacijos pagrindu parengtoje publikacijoje rašė apie sunkią mokytojų materialinę būklę, buvusią, kuriantis valstybei, kuri buvo pagerinta pakėlus atlyginimą ir paskyrus priedus. Kita vertus, kad tokia padėtis nebuvo nuolati-

¹ TIJŪNĖLIENĖ, Ona. *Pedagoginiai santykiai Lietuvoje (1900–1940)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1996.

² TIJŪNĖLIENĖ, Ona. *Mokytojo autoriteto samprata Lietuvoje (1918–1940)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000, p. 207.

nė – ketvirtajame dešimtmetyje ji tapo gerokai blogesnė, neužsiminė³. Istorikas Saulius Kaubrys nagrinėjo mokytojų darbo sąlygų ir atlyginimų problemas, atkreipė dėmesį į tai, kad padėtis palaipsniui gerėjo⁴. Istorikas Dangiras Mačiulis tautininkų valdomos Lietuvos kontekste nagrinėjo pradinės mokyklos mokytojų autoriteto kaimo bendruomenėje ir lojalumo valdžiai problemą. Istorikas padarė išvadą, kad „mokytojas efektingai atliktų tarpininko tarp valdžios ir visuomenės vaidmenį bei stiprintų valdžios autoritetą visuomenėje ir visuomenės lojalumą valdžiai, jis pats turėjo tapti nekvestionuojamu autoritetu. Taip mokytojo autoritetas virto ne tik jo paties, bet ir valdžios rūpesčiu“⁵. D. Mačiulio teigimu, mokytojas buvo vienintelis tarnautojas kaime, kuriam atlyginimą mokėjo valstybė⁶. Istorikas pasiremdamas gausia archyvine medžiaga aprašė konfliktus, kilusius tarp mokytojų ir konservatyvios kaimo bendruomenės, tačiau atsakymo į klausimą, kodėl valdžia, susirūpinusi mokytojų lojalumu, neskyrė pakankamai dėmesio jų darbo sąlygoms ir adekvačiam atlyginimui už darbą, nepateikė.

Šiame straipsnyje analizuojama iš esmės aptariamojo laikotarpio pedagoginė spauda: *Lietuvos mokykla* – tautos ugdymo žurnalas, leistas 1918–1940 m. Kaune, iš pradžių leido Pranas Dovydaitis, nuo 1919 m. – Lietuvių katalikų mokytojų sąjunga⁷; *Švietimo darbas* – mėnesinis Švietimo ministerijos žurnalas, leistas 1919–1930 m. Kaune; *Tautos mokykla* – dvisavaitinis pedagogikos ir tautinės kultūros laikraštis, ėjęs 1933–1940 m. Kaune, kurį nuo 1936 m. leido Lietuvos mokytojų sąjunga; *Mokykla ir gyvenimas* – mėnesinis Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos leidžiamas žurnalas, 1920 m. ėjęs Šiauliuose, 1921–1940 m. – Kaune. Pastarasis buvo vienas ryškiausių opozicinių laikraščių, kritikavusių mokyklų sistemos ir programų reformą dėl biurokratiškų švietimo vadovų santykių su mokytojais ir netinkamo kultūros reikalų tvarkymo⁸. Tačiau reiktų pabrėžti, kad šios problemos nebuvo apeitos ir kituose minėtuose leidiniuose.

Mokytojų darbo sąlygos

1924 m. fizikos mokytojas ir inžinierius Juozas Dragašius *Švietimo darbe* rašė, kad provincijoje, kaime, „beveik kas nenori, tas ir nemokytuoja“. Dviejų, trijų klasių moksleivis pradeda „palaidai mokytis, rūkyti...“, tuomet tėvai sumažina lėšas, tada moksleivis meta

³ MOTUZAS, Remigijus. *Lietuvos vidurinės mokyklos raidos 1918–1940 metais pedagoginės kryptys*. Vilnius: Leidybos centras, 1995.

⁴ KAUBRYS, Saulius. *Lietuvos mokykla 1918–1939 m.: galios gimtis*. Vilnius: Viešojo įstaiga „Statistikos tyrimai“, 2000.

⁵ MAČIULIS, Dangiras. Kaimo mokytojas tarpukario Lietuvoje: lojalus valdžiai ir autoritetas visuomenei. *Lituanistica*, 2005, Nr. 1 (61), p. 1–24.

⁶ Ten pat, p. 12.

⁷ *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 286.

⁸ „Mokykla ir gyvenimas“. Iš: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 324–325.

mokyklą ir eina mokytojauti. Kitiems, „gana subrendusiems, individams“ mokykla yra savęs išlaikymo šaltinis, todėl daug tik laikinai einančių mokytojo pareigas. Mokytoju dirba tas, kas negavo geros vietos ar „apsiskandalino“, nors šio darbo nepažino ir nemanė mokyti. J. Dragašius priėjo prie išvados, kad bent 50 proc. visų mokytojų ne pašaukimo, bet likimo „mokyklon įvyti“. Mokytojų seminarijos rengia asmenis, gebančius užsiimti technika ar komercija, bet ne pedagogika⁹.

A. Krasuckas, rašydamas apie mokytojų, neturinčių cenzo, padėtį, pabrėžė, kad tokių mokytojų nereikėtų pašalinti nuo mokytojavimo, nes jie bent 7–8 metus dirba valstybės ir visuomenės darbą ne mažiau sunkiomis aplinkybėmis negu tarnautojai ir nieko nepasiekia, kad pagerintų savo pačių gyvenimą: „Geri mokytojai dirba mokykloje su savo mokiniais 5–6 valandas per dieną, paskui vakare reikia gaišinti 1–2 val. sąsiuviniams taisyti ir 1–2 val. prisirengt pamokoms. O norėdamas susisiekti su piliečiais – rengti vakarėlius, padaryti paskaitas, paskaityti laikraščius ir knygas ar kokiose organizacijose dalyvauti, tai kur rasi laisvo laiko egzaminams (cenzui gauti – V. S. past.) rengtis?“¹⁰.

Po aštuonerių metų *Mokyklos ir gyvenimo* skaitytojams buvo pateiktas konkretus pasiūlymas, kaip gerinti mokytojų darbo sąlygas. 1932 m. *Zeksas*, apeliuodamas į buvusį „prieškarinį“ mokytojų autoritetą, kai ūkininkai dar buvo neišsilavinę ir neraštingi, kvietė mokytojus nustoti verkšlenti ir neatsilikti nuo gyvenimo, remtis ūkininkų pavyzdžiu ir kurti profesines organizacijas¹¹. Nors vieninga Lietuvos mokytojų profesinė sąjunga įkurta 1919 m. pabaigoje, jos veiklą silpnino paraleliai veikusios organizacijos (Katalikų mokytojų sąjunga) ir 1933 m. įvykęs skilimas¹². Ketvirtajame dešimtmetyje profesinės sąjungos susirinkimuose konstatuota, kad mokytojų reikalais nesirūpinama, lyg tai būtų nusikaltimas¹³.

Lietuvos mokyklos redaktorius ir leidėjas Ignas Malinauskas, suskirstęs mokytojus į „balvonus“, „šiai sau mokytojus“ ir „vyrus su galvomis“, kalbėdamas apie pastaruosius, pastebėjo, kad savarankiški, gabūs ir turį kūrybiško užmojo žmonės dažnai puikiai sugeba dirbti ir kitos rūšies darbus, kurie ne tik daug geriau apmokami, bet ir sudaro gerokai palankesnes sąlygas pakilti tarnyboje. Todėl gerų mokytojų mokyklose mažai. Reikia pritraukti į mokyklas gerus mokytojus ir užkirsti kelią „liurbiams“ ir „lepšiams“, kurių darbas žalingas, nes trukdo tautos „natūraliam progresui“. I. Malinauskas siūlė pakeisti Lietuvos mokytojų atlyginimo sistemą, remtis Japonija, kur yra keturios mokytojų kvalifikacijos kategorijos: pradedančiojo mokytojo atlyginimas nuo aukščiausiosios, ketvirtosios, kategorijos mokytojo atlyginimo skiriasi santykiu ¼. Kuo aukštesnė kategorija, tuo didesnis atlyginimas¹⁴.

⁹ DRAGAŠIUS, Juozas. Mokytojai ir jų rengimas. *Lietuvos mokykla*, 1924, Nr. 3, p. 107–110.

¹⁰ KRASUCKAS, Antanas. Liaudies mokytojų vargai. *Lietuvos mokykla*, 1924, Nr. 4, p. 170–173.

¹¹ ZEKASAS. Mokytojai, ar negresia mums pavojus? *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 478.

¹² MIKALAUSKAS, Arvydas. Valstybės tarnautojų profesinės sąjungos Kaune 1918–1940 m. Kaune. *Kauno istorijos metraštis*, 2007, Nr. 8, p. 131.

¹³ Ten pat, p. 135.

¹⁴ MALINAUSKAS, Ignas. Mokytojų atrankos ir jų atlyginimo klausimu. *Židinys*, 1931, Nr. 10, p. 229–235.

Mokytojas Justinas Strimaitis suskaičiavo net 12 tuometinio mokytojo pareigų, jis turi būti: 1) šaulys, 2) skautų, vilkiukų-paukštyčių vadas, 3) „Sporūtos“ (kūno kultūros namų sporto talkos) talkininkas, 4) jaunųjų ūkininkų ratelių vedėjas, 5) liaudies universitetų lektorius, 6) jaunimo organizacijų vadas, 7) tautosakos rinkėjas, 8) Vilniui vaduoti s-gos veikėjas, 9) enciklopedijos žodyno rinkėjas pagalbininkas, 10) kursų suaugusiesiems lektorius, 11) blaivybės apaštalas, 12) spaudos platintojas. Be to, turi būti policininkas ir sekti, ką vaikai veikia už mokyklos ribų, – to reikalavo žiniasklaida ir net nepilnamečių nusikaltėlių įstaigos vedėjas M. Jonaitis¹⁵. J. Strimaitis pastebėjo, kad kitose srityse einama specializacijos keliu – mokytojai ruošiami būti enciklopediniais kultūros švyturiais. Mokinių klasėse buvo po 50–80. T. Šilinio nuomone, šis sąrašas negalutinis, nes nemažai mokytojų dar yra ir kooperatininkai, ir savivaldybių, Tautininkų sąjungos, Lietuvai pagražinti draugijos ir kitų organizacijų nariai. Tačiau eidami atsakingas pareigas, intensyviai dirbdami jie gauna mažesnę atlyginimą negu kiti tarnautojai¹⁶. Algų lentelėje mokytojas įrašytas į vieną kategoriją su „šoferiu, mechaniku, nuovados viršininko ir kalėjimo viršininko padėjėju, šunų instruktorium, egzекutorium, kurjerių ekspeditorium, raštvedžiu, svarstyklių meisterio padėjėju ir vandenpumpės prievaizda“. T. Šilinis sarkastiškai pastebi, kad Rusijos imperijos laikais mokytojų atlyginimas niekaip negalėjo prisivyti policininko, o nepriklausomos Lietuvos laikais – niekaip neprisivys „šoferio“ ir šunų instruktoriaus, nes jie labai greiti.

Mokytojų pragyvenimo sąlygos

Remigijus Motuzas teigia, kad, nepriklausomos Lietuvos mokytojui pradėjus darbą, jo materialinė būklė buvo sunki. 1922 m. Seime buvo patvirtintas „Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymas“, kuriame etatiniai valstybės tarnautojai suskirstyti į tarnybos kategorijas, nuo kurių priklausė atlyginimo dydis. Aukštesniųjų ir vidurinių mokyklų mokytojai, baigę aukštąjį mokslą, priskirti XI, nebaigę jo – X kategorijai. Be to, kiekvienas mokytojas, kaip valstybės tarnautojas, kas treji metai gaudavo 10 proc. priedą, vadinamąjį „trimetį priedą“, ir kas penkeri metai – „penkmečių priedus“ už pedagoginio darbo stažą. Prieš Kalėdų ir Velykų šventes mokytojams dar buvo mokamas 50 proc. jų pagrindinio atlyginimo priedas¹⁷. Tačiau R. Motuzas nepalietė ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ekonominės krizės nulemtą atlyginimo mažinimo problemos, kai mokytojams tie priedai buvo panaikinti.

Ketvirtojo dešimtmečio pirmojoje pusėje, ekonominės krizės metu, siekiant subalansuoti valstybės biudžetą, mokytojų atlyginimas buvo sumažintas. Periodinėje spaudoje

¹⁵ STRIMAITIS, Justinas. Ar atlaikys mokytojo pečiai? *Lietuvos mokykla*, 1934, Nr. 1, p. 47–49.

¹⁶ ŠILINIS, Tadas. Mokytojų pareigos, teisės ir privilegijos. *Vairas*, 1934, Nr. 6, p. 208–209.

¹⁷ MOTUZAS, Remigijus. *Lietuvos vidurinės mokyklos raidos 1918–1940 metais pedagoginės kryptys*. Vilnius: Leidybos centras, 1995, p. 107–108.

pasirodė straipsnių dėl mokytojų materialinės padėties sudėtingumo. Saulius Kaubrys pabrėžia, kad 1937 m. „Mokyklų tarnautojams atlyginti įstatymas“ iš dalies sureguliuo problemą, nes jame buvo numatyta, kad vidurinių ir specialių mokyklų vyresniesiems mokytojams bus mokamas atlyginimas kaip XII kategorijos valstybės tarnautojams, mokytojams – kaip XI kategorijos, jaunesniesiems mokytojams – kaip X kategorijos, šis įstatymas taip pat reglamentavo papildomų priedų už vadovavimą, darbų taisymą ir kt. tvarką¹⁸. Padažnęję pradinių mokyklų mokytojų nusiskundimai dėl nerealių ekvivalento už buto nuomą normų vertė Švietimo ministeriją kelis kartus jas peržiūrėti, pradinių mokyklų aprūpinimą butais ir kuru reguliuoti specialiais įstatymais, tačiau praktikoje aprūpinimas dėl nesąžiningos savivaldybių veiklos buvo komplikuotas¹⁹.

1930 m. mokytojų atlyginimų klausimas buvo plačiai nagrinėjamas spaudoje: *Ryte*, *Trimite* ir *Lietuvos Aide*. Pastarajame oficioze rašyta, kad kaime ir taip gyvenimas pigus – mokytojai vaikščioja skrybėlėti. Mokytojas Vladas Laska replikavo: „Aš taip pat vaikščioju su skriblium, turiu lazda, nešioju kaklaraištį, bet frantas iš manęs menkas: kišenės tuščios, nors jau vienuoliktus metus mokykloj dirbu. Ir, jei suspaustų liga ar tarnybos nustočiau, tai nežinau, iš ko tai dienai sau ir šeimynai duonos nupirkčiau. Savos šeimynos esam keturiose, tarnaitė penkta, o alga, kitų žodžiais tariant, milžinišką gaunu. Kas mėnuo paimu 405 lt. 31 ct.“ Konstatavo, kad mokytojas gaudamas dabartinį atlyginimą ne tik negali apsaugoti savo sveikatos, bet ir duoti to, ko iš jo reikalaujama, todėl reikia mokytojus pakelti į X arba bent XI kategoriją²⁰.

„Pilną desperacijos“ kaimo mokytojo pseudonimu „S.“ balsą *Mokyklos ir gyvenimo* redakcija išspausdino „didžiausio širdies skausmo perverta“. Visuomenėje manyta, kad kaimo mokytojas gali „didžturčiu patapti“, bet savo noru niekas į kaimus nesiveržia, nes svarbus miesto, geležinkelio atstumas, buto gerumas, žemė, gyventojai ir kt. Daugelis mokyklų neatitinka elementariausių higienos reikalavimų, mokytojai pasmerkti susirgti džiova. Kiekviena kelionė į konferenciją, pas gydytojus ar kursus kainuoja. Neužtenka pinigų leisti į mokslus savų vaikų. Mokytojo išvada: „Auginam vaikus Brazilijai“, per dažnai apeliuojama į mokytojo idealizmą, retoriškai klausia: „Argi mūsų tauta tokia, kuriai reikia tik kankinių ir kankinių?“²¹

Mokytojas Juozas Laisvūnas pastebėjo, kad, „nepažindamas mokytojo kultūrinės, mokslinės, teisinės bei ekonominės būklės, tikrai pamanytum, jog iš tikrųjų mokytojas besąs visokeriopose aukštybėse. Tačiau kasdieniškam gyvenime matome visai kitą tiesos lapą: mokytojas tiek vyriausybės, tiek ir visuomenės akyse neturi tos pagarbos bei teisių, kurias turi kitų proto darbo profesijų žmonės“, iš mokytojų daug reikalaujama,

¹⁸ KAUBRYS, Saulius. *Lietuvos mokykla 1918–1939 m.: galios gimtis*. Vilnius: Viešoji įstaiga „Statistikos tyrimai“, 2000, p. 163.

¹⁹ Ten pat, p. 164.

²⁰ LASKA, Vladas. Mokytojo biudžetas. *Mokykla ir gyvenimas*, 1931, Nr. 2, p. 66–68.

²¹ S. Kaimo mokytojo būklė. *Mokykla ir gyvenimas*, 1931, Nr. 5, p. 203–204.

bet mažai duodama²². Jam antrino Artojaus sūnumi pasivadinęs mokytojas: „Cenzas aukštyn – atlyginimas žemyn!“²³ Ne taip kaip 1920–1922 m.: norint dirbti mokytojo darbą jau nebeužteko užbaigti 4 metų kursus, be to, nebeliko vienos laisvos dienos per mėnesį savo reikalams, pastočių pinigų, priemonių už tikybės pamokas ir kt.

Valdininkas ar tarnautojas gali pasirinkti kaime butą, o mokytojas – ne, kokį užsako savivaldybė, tokiu ir turi tenkintis. Dauguma kaimo mokytojų teturi po vieną mažą kambarėlį. „Tas kambarėlis jam ir miegamasis, ir valgomasis, ir darbo kabinetas, ir mokyklos mokslo priemonių ir knygų sandėlis, ir, jeigu vedęs ir Dievas nepagailėjo vaikučių, tai ir vaikų kambarys. Virtuvėle, kokia ūkininko gyvenime yra, dažnai tenka dalintis su šeiminkais“, – guodžiasi mokytojas, pasirašęs inicialais V. Z.²⁴ Jis atkreipė *Mokyklos ir gyvenimo* skaitytojų dėmesį į dažnai klaidingą nuomonę, kad kaime pragyvenimas pigesnis – už maistą pas žmones tenka mokėti brangiai, už nuvežimą į kultūros centrus ar turgų taip pat reiks už pastotę mokėti.

Minėtas mokytojas T. Šilinis 1937 m. rašė, kad ne visi žinojo, jog jaunieji pradžios mokyklų mokytojai gauna vos po 173 Lt 15 ct mėnesinės algos²⁵.

Jurgis Strazdas 1939 m. *Vaire* aiškindamas, kodėl susidarė pradinių mokyklų mokytojų trūkumas, pabrėžė, kad nepriklausomybės pradžioje mokytojai kas treji metai galėjo gauti priedus, buvo gerai apmokama už tikybės dėstymą, už pamokas suaugusiųjų kursuose, žemės ūkio klasių vedimą, primokamas pafrontės priedas. Darbštus mokytojas galėjo užsidirbti 500 Lt. Vėliau reikalavimai didėjo, o atlyginimai mažėjo iki 170 Lt. 1939 m., ekonominės krizės laikotarpiu, atlyginimai sumažinti pirmiausia buvo mokytojams, uždrausta vyrui ir žmonai dirbti toje pačioje mokykloje. Ištįsą dvidešimtmetį mokytojai ligos pašalpą gaudavo nereguliariai ir negaudavo komandiruotės kelionpinigių ir dienpinigių. Savivaldybės mokami ekvivalentai provincijoje neišpirko sąnaudų, nes už 15 Lt jokiam miestelyje neįmanoma buvo gauti bent pakenčiamo buto. Daugiausia iš mokyklų bėgo vyrai – 1938 m. spalio 1 d. iš 5 258 mokytojų mokyklose dirbo tik 2 148 vyrai²⁶. Tais pačiais metais J. K. Žemaitaitis rašė, kad mokytojo profesija nesižavima, į mokytojų seminarijas eina tie, kuriems mokslas nesisėkė, svarstė, kodėl ji pasidarė nepopuliari. Priėjo prie išvados, kad atsakomybę turėjo prisiimti ankstesnė švietimo vadovybė, kuri uždarinėjo seminarijas ir jas baigusiesiems įvedė VI kategoriją. Trūkstant mokytojų, įvestos VIII ir IX kategorijos, taip pat ir keturios kvalifikacinės kategorijos. VIII kategorija tepridėjo 20 Lt ir ją pasiekti nebuvo lengva. Didesnė mokyklų dalis glaudėsi varganose ūkininkų lūšnose, klasės buvo perpildytos. Sąlygos antisanitarinės, be to, kaimo mokytojas buvo atskirtas nuo bibliotekų, teatrų, kino ir kitų kultūros poreikių²⁷.

²² LAISVŪNAS, Juozas. Mokytojų būklė ir parengimas pas mus ir kitur. *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 3, p. 100–107.

²³ ARTOJAUS SŪNUS. Ar tikrai mokytojai kalti? *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 490.

²⁴ V. Z. Kaimo mokytojo būklė. *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 480–481.

²⁵ ŠILINIS, Tadas. Mokytojų pareigos, teisės ir privilegijos. *Vairas*, 1934, Nr. 6, p. 208–209.

²⁶ STRAZDAS, Jurgis. Prad. mok. mokytojų trūkumas. *Vairas*, 1939, Nr. 9, p. 176–177.

²⁷ ŽEMAITAITIS, Jonas Kazimieras. Ko bėga mokytojai? *Lietuvos mokykla*, 1939, Nr. 6–7, p. 418–421.

Išvados

1918–1940 m. Lietuvos Respublikos pedagoginėje periodinėje spaudoje akcentuojamas nekokybiškas mokytojų rengimas, siūlyta neatleidinėti mokytojų, neturinčių cenzo, pastebėta, kad mokytojo darbas vertinamas kaip laikina „stotelė“ nepavykus padaryti karjeros ar įsidarbinti kitose institucijose. Ketvirtajame dešimtmetyje pradėta siūlyti steigti mokytojų profesines organizacijas, pastebėtas mokytojų pernelyg didelis užimtumas visuomeninėmis pareigomis.

Periodinėje nagrinėjamojo laikotarpio spaudoje reikalauta pagerinti mokytojų pragyvenimo sąlygas, pakeliant mokytojų atlyginimą į aukštesnę pareiginę kategoriją, tačiau ketvirtajame dešimtmetyje sumažinti mokytojų atlyginimai nebuvo tinkamai atkurti, situacija blogėjo, buvo panaikinti komandiruočių kelionpinigiai ir dienpinigiai. Kaimo mokytojų materialinė padėtis buvo vertinama kaip blogiausia – jiems teko brangios transporto, maisto išlaidos, būsto (dažnai vieno kambario) nuoma, atskirtis nuo kultūros centrų. Galima konstatuoti, kad, nepaisant autoritarinės tautininkų valdžios reikalavimo mokytojams būti visuomenės autoritetais ir atlikti tarpininkų vaidmenį tarp valdžios ir visuomenės, jų darbo ir pragyvenimo sąlygos nebuvo iš esmės gerinamos.

Šaltiniai

1. ARTOJAUS SŪNUS. Ar tikrai mokytojai kalti? *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 490.
2. DRAGAŠIUS, Juozas. Mokytojai ir jų rengimas. *Lietuvos mokykla*, 1924, Nr. 3, p. 107–110.
3. KRASUCKAS, Antanas. Liaudies mokytojų vargai. *Lietuvos mokykla*, 1924, Nr. 4, p. 170–173.
4. LAISVŪNAS, Juozas. Mokytojų būklė ir parengimas pas mus ir kitur. *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 3, p. 100–107.
5. LASKA, Vladas. Mokytojo biudžetas. *Mokykla ir gyvenimas*, 1931, Nr. 2, p. 66–68.
6. MALINAUSKAS, Ignas. Mokytojų atrankos ir jų atlyginimo klausimu. *Židinys*, 1931, Nr. 10, p. 229–235.
7. S. Kaimo mokytojo būklė. *Mokykla ir gyvenimas*, 1931, Nr. 5, p. 203–204.
8. STRAZDAS, Jurgis. Prad. mok. mokytojų trūkumas. *Vairas*, 1939, Nr. 9, p. 176–177.
9. STRIMAITIS, Justinas. Ar atlaikys mokytojo pečiai? *Lietuvos mokykla*, 1934, Nr. 1, p. 47–49.
10. ŠILINIS, Tadas. Mokytojų pareigos, teisės ir privilegijos. *Vairas*, 1934, Nr. 6, p. 208–209.
11. V. Z. Kaimo mokytojo būklė. *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 480–481.
12. ZEKŠAS. Mokytojai, ar negresia mums pavojus? *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 478.
13. ŽEMAITAITIS, Jonas Kazimieras. Ko bėga mokytojai? *Lietuvos mokykla*, 1939, Nr. 6–7, p. 418–421.

Literatūra

1. „Mokykla ir gyvenimas“. Iš: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 324–325.
2. KAUBRYS, Saulius. *Lietuvos mokykla 1918–1939 m.: galios gimtis*. Vilnius: Viešoji įstaiga „Statistikos tyrimai“, 2000. 290 p.
3. MAČIULIS, Dangiras. Kaimo mokytojas tarpukario Lietuvoje: lojalus valdžiai ir autoritetas visuomenei. *Lituanistica*, 2005, Nr. 1 (61), p. 1–24.
4. MIKALAUSKAS, Arvydas. Valstybės tarnautojų profesinės sąjungos Kaune 1918–1940 m. Kaune. *Kauno istorijos metraštis*, 2007, Nr. 8, p. 127–154.
5. MOTUZAS, Remigijus. *Lietuvos vidurinės mokyklos raidos 1918–1940 metais pedagoginės kryptys*. Vilnius: Leidybos centras, 1995. 255 p.
6. TIJŪNĖLIENĖ, Ona. *Mokytojo autoriteto samprata Lietuvoje (1918–1940)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000. 329 p.
7. TIJŪNĖLIENĖ, Ona. *Pedagoginiai santykiai Lietuvoje (1900–1940)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1996. 171 p.
8. *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai, 1997. 606 p.

The Problems of Teachers in the Lithuanian Press of 1918–1940

Valdas Selenis

Lithuanian University of Educational Sciences, T. Ševčenkos St. 31, Vilnius, Lithuania,
e-mail: valdas.selenis@leu.lt

Summary

In period of existence of the Lithuanian Republic in 1918–1940 a profession of teachers became one of the most important actors in independent nation formation. In this article such problems as conditions of teachers work and living are discussed. Really profession of teachers was so prestigious that teacher was required to be moral and practical example of the best representative of the nation. Modern educational scholarly literature and historiography gives quite essential facts about teachers methodics, theories and ideas of prominent Lithuanian philosophers and educators also problems of authority and image of teachers are discussed thoroughly. In spite of this, question how much affected teachers work and living conditions salaries and other reimbursement or lack of it their work is only fragmentary discussed.

The main sources to answer this question are the publications which were written by teachers themselves in various educational and noneducational press.

In periodicals of 1918–1940's Lithuania were emphasized nonqualitative training of teachers, it was proposed not to exempt teachers without qualifications, because there were lack of educators. Many worked as teachers temporarily due to unsuccessful official carrier. During 30'ies teachers social duties became too heavy and demand of stronger professional union accured.

In periodicals of this period teachers often demanded of better living conditions in order to rise to higher official position but after the Great economical crisis teachers salaries were not restored in the former level. Situation was even worse because teachers did not received any travel allowances or house rent and transport money while working in rural areas. Rural teachers were cut from such cultural centres like libraries and theatres.

Įteikta / Received 2016-02-08
Priimta / Accepted 2016-09-20